

Bartosz Sitarz*

Materiały archiwalne dotyczące historii ziemi polickiej wytworzone po 1945 r. w zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie

Zakres terytorialny działania Archiwum Państwowe w Szczecinie, wraz z oddziałami w Międzyzdrojach i Stargardzie, obejmuje – w przybliżeniu – teren dawnego województwa szczecińskiego (z lat 1950–1975). W jego zasobie odnajdziemy materiały historyczne sięgające XIII wieku, które szczęśliwie przetrwały dziejowe zawieruchy, gromadzone jeszcze przez instytucjonalnego poprzednika, funkcjonujące od 1827 r. niemieckie (pruskie) Staatsarchiv, oraz dokumentację wytworzoną po 1945 r. na terenie polskiego Pomorza Zachodniego.

W zasięgu działania Archiwum Państwowego w Szczecinie znajduje się także obszar, który umownie możemy nazwać ziemią policką. Trzeba zaznaczyć, że jest to określenie nieco sztuczne, ahistoryczne. Kryje się pod nim północna część współczesnego powiatu polickiego, obejmująca gminy Police i Nowe Warpno (istniejące w obecnym kształcie od lat 1973–1976). Poza ww. miastami, do ważniejszych miejscowości należy Jasienica (obecnie część Polic), Tanowo i Trzebież. Przed 1939 r. obszar ten podzielony był między dwa powiaty – Randow (z siedzibą w Szczecinie) i Ueckermünde. Następnie znalazł się częściowo w granicach Wielkiego Miasta Szczecin, a w większości przyłączony został do powiatu Ueckermünde. Bezpośrednio po zakończeniu drugiej wojny światowej jego przynależność do Polski nie była pewna. Administracyjne przejęcie ziem położonych między wytyczoną szczegółowo dopiero w końcu września 1945 r. granicą państwową a stolicą województwa nastąpiło 4 października. Poza zasięgiem polskiej zwierzchności pozostał jednak rejon Polic (aż do Trzebieży na północy, tzw. enklawa policka), gdzie organy radzieckiej administracji wojskowej przepro-

---

* Bartosz Sitarz – pracownik Oddziału V – Ewidencji zasobu Archiwum Państwowego w Szczecinie. Zainteresowania badawcze: historia najnowsza i regionalna, w szczególności praca przymusowa w okresie III Rzeszy, kształtowanie polskiej granicy zachodniej, ochrona granicy państwowej, początki polskiej administracji i osadnictwa na ziemiach zachodnich i północnych, obecność Armii Czerwonej na ziemiach polskich.

wadzały demontaż ponemieckiej fabryki benzyny syntetycznej (Hydrierwerke Pölitz AG). Stan taki trwał aż do września 1946 r.¹. Na skutek powstałego opóźnienia, Police nie zostały siedzibą powiatu (choć pierwotnie były takie plany) – do reformy administracyjnej w 1975 r. funkcjonował powiat szczeciński (do maja 1946 r. nosił on nazwę obwodu weleckiego). Przez pierwsze dwudziestolecie w Policach panował zastój spowodowany bliskością granicy państwowej oraz Szczecina, gdzie koncentrowała się większość nakładów inwestycyjnych. Przełom nastąpił w połowie lat 60. XX wieku, kiedy to centralne władze państwa zdecydowały o ulokowaniu w Policach kombinatu chemicznego, produkującego m.in. nawozy sztuczne. Spowodowało to dynamiczny rozwój miasta i znaczący wzrost liczby jego mieszkańców. Nowe Warpno jeszcze bardziej cierpiało z powodu nadgranicznego położenia, opierając swą gospodarkę na rybołówstwie i rolnictwie. Sytuacja polepszyła się znacząco dopiero po roku 1990, jednakże do dziś pozostało ono jednym z najmniejszych miast (i gmin) w Polsce. Współczesny powiat policki obejmuje także gminy Dobra i Kołbaskowo. Ponieważ naturalnie ciąży one – z racji położenia – zdecydowanie bardziej ku Szczecinowi, zostały w tekście pominięte.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie materiałów archiwalnych dotyczących współczesnych gmin Police i Nowe Warpno, wytworzonych od zakończenia wojny w 1945 r., przechowywanych w Archiwum Państwowym w Szczecinie². Omówiono te zespoły archiwalne, któ-

¹ Więcej na ten temat: B. Sitarz, *Trudne początki. Powiat szczeciński w latach 1945–1950*, Police 2012, s. 62–71; R. Techman, *Enklawa policka w radzieckiej administracji wojskowej w latach 1945–1946*, „Przegląd Zachodniopomorski”, 2002, z. 1, s. 43–77.

² Powojenne dzieje Polic i Nowego Warpna były już tematem kilku opracowań wydanych na rynku lokalnym. Należy tu wymienić: W. Łopuch, *Nowe Warpno i okolice. Neuwarp und Umgebung*, wyd. 2, Szczecin 2010; J. Matura, *Powojenne dzieje Polic 1945–2004*, Police 2004; Tenże, *Tanowo wczoraj i dziś*, Police 2011; Tenże, *Wzdłuż rzeki Gunicy*, Police 2012; B. Sitarz, *Trudne początki...*; A. Wosik, *Police: historia nieznana 1945–1990*, Police 2017; *Z dziejów Polic*, pod red. M. Frankel, Szczecin-Police 2007. Część z nich nie ma jednak charakteru naukowego, nie zawiera przypisów, a przy ich pisaniu nie wykorzystano wielu dostępnych materiałów archiwalnych. Wciąż brakuje pełnej monografii obydwu miast, obejmującej wszystkie aspekty życia politycznego, gospodarczego i społecznego. Warto wspomnieć także opracowania kronikarskie (*Kalendarium Polic i Zakładów Chemicznych „Police” 1945–2006*, pod red. T. Białeckiego, Szczecin 2006), encyklopedyczne (*Encyklopedia Polic*, pod red. T. Białeckiego, Police 2015), albumowe (*S. Marszałek, 70 lat polskich Polic. 70. Jubiläum der polnischen Stadt Police*, Police 2016) oraz opublikowane wspomnienia pionierów ziemi polickiej S. Marszałek, *Oni byli pierwsi. Wspomnienia polickich pionierów*, Cz. 1, Police 2011, Cz. 2, Police 2014, Cz. 3, Police 2017.

rych twórcy działali na terenie umownej ziemi polickiej, oraz wybrane, będące przejawem działalności organów wyższego szczebla (wojewódzkiego). Przyjęto podział rzeczowo-chronologiczny. Wyróżniono zatem akta administracji państwowej ogólnej (szczebla podstawowego, powiatowego, wojewódzkiego) i specjalnej, partii politycznych, zakładów przemysłowych, spółdzielni i innych jednostek gospodarczych oraz placówek oświatowych. Przy omawianiu akt organów administracji lokalnej przyjęto za cezurę kolejne reformy administracyjne.

Obok nazw poszczególnych zespołów podano ich numery (gdzie 65 to numer archiwum w Szczecinie), lata, z których zachowała się dokumentacja (nie zawsze tożsame z okresem funkcjonowania aktotwórcy), a w nawiasie – liczbę jednostek archiwalnych (j.a.) oraz wielkość zespołu w metrach bieżących (m.b.).

1. Administracja ogólna i samorząd terytorialny

1.1. Urzędy szczebla podstawowego

Podział administracyjny Polski w 1945 r. wyglądał inaczej niż obecnie, choć jego podstawową jednostką była, podobnie jak dziś, gmina. Police tworzyły gminę miejską, która obejmowała jedynie obszar miasta (bez Mścięcina, włączonego w 1954 r., i Jasienicy, przyłączonej w 1972 r.). Podobnie było w przypadku Nowego Warpna, przy czym do miasteczka należały także osiedla Karszno i Podgrodzie. Gminy wiejskie były mniejsze niż obecnie, zatem było ich więcej. Przez krótki okres po wojnie istniały gminy Stolec i Brzózki, dłużej funkcjonowały gminy Tanowo i Jasienica. W 1954 r. gminy wiejskie zostały zastąpione przez mniejsze terytorialnie gromady (wcześniej gromady wchodziły w skład gmin i były odpowiednikiem współczesnych sołectw). Na interesującym nas obszarze ulokowano je w Brzózkach, Jasienicy i Tanowie. Wzorem radzieckim wprowadzono także pojęcie osiedli, które oznaczało osady pośrednie między wsią a miastem, stanowiące samodzielne jednostki administracyjne. Na ziemi polickiej status taki miała Trzebież. W 1973 r. przywrócono gminy: Nowe Warpno, Police, Tanowo i Trzebież. W 1976 r. umożliwiono łączenie gmin wiejskich i miejskich – wówczas (w lipcu, po włączeniu gmin Tanowo i Trzebież) powstała gmina Police w obecnym kształcie.

Poza nazewnictwem i obszarem jednostek podziału administracyjnego, zmieniały się także organy władzy w gminach. Początkowo były to zarządy miejskie i gminne. Organy uchwałodawcze, czyli miejskie i gminne

radę narodowe, ze względu na procesy osadnicze i brak ustabilizowanego życia społecznego powstawały tutaj później niż na ziemiach Polski przedwojennej. W marcu 1950 r. wprowadzono tzw. terenowe organy jednolitej władzy państwowej, czyli prezydium rad narodowych (miejskich i gminnych, od 1954 r. gromadzkich), likwidując jednocześnie jednoosobowe zarządzanie w osobie burmistrzów i wójtów. Stan taki trwał do końca 1972 r., wówczas powołano urzędy miast i urzędy gmin (obok wciąż istniejących rad narodowych), a na ich czele stanęli naczelnicy jako jednoosobowe organy administracji państwowej. Wprowadzony wtedy ustrój przetrwał do momentu przemian politycznych w Polsce, które zaowocowały m.in. przywróceniem samorządu terytorialnego w 1990 r.

Akta jednostek podziału administracyjnego pod względem zawartości są bardzo podobne, nie ma zatem konieczności szczegółowego omawiania wszystkich zespołów. Znajdują się tam materiały typowe, m.in. protokoły posiedzeń (rad narodowych, ich prezydiów, komisji), zarządzenia wewnętrzne, uchwały, plany i sprawozdania, budżety gminne. Obrazują one działalność gminnych organów oraz poszczególne aspekty życia gminy, spraw politycznych, finansowych, gospodarczych, społecznych, oświaty, kultury, ochrony zdrowia itp. Przedstawione zostaną zatem tylko materiały nietypowe bądź warte wyróżnienia się z innych powodów.

1.1.1. Lata 1945–1950/54

- 65/406 Zarząd Miejski i Miejska Rada Narodowa w Policach 1945–1950 (9 j.a., 0,05 m.b.)

Niestety, jest to zespół zachowany jedynie szczątkowo. A szkoda, bo są to przecież pionierskie lata odzyskiwania enklawy polickiej z rąk radzieckich i budowy polskiej administracji, jak również osadnictwa, odbudowy oraz przewycięzania problemów z aprowizacją czy wysoką przestępczością.

- 65/402 Zarząd Miejski i Miejska Rada Narodowa w Nowym Warpnie 1945–1950 (60 j.a., 0,50 m.b.)

Zespół jest zdecydowanie lepiej zachowany, niż analogiczny z Polic, choć wciąż niekompletnie. Znajdują się tu m.in. materiały dotyczące przejścia miasta, zarządzenia niemieckich władz miasta z okresu między majem a wrześniem 1945 r., wykazy imienne osadników i księgi meldunkowe.

- 65/377 Gminna Rada Narodowa w Jasienicy 1945–1954 (34 j.a., 0,25 m.b.)

- 65/379 Gminna Rada Narodowa w Tanowie 1945–1954 (34 j.a., 0,15 m.b.)
Najciekawsze w powyższych zespołach są księgi kontroli ruchu ludności, wykazy mieszkańców (w tym ludności niemieckiej) oraz wykazy gospodarstw rolnych. Mogą one posłużyć choćby do badań genealogicznych.

1.1.2. Lata 1950/54–1972

- 65/407 Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Policach 1950–1973 (139 j.a., 1,95 m.b.)

Warto wspomnieć tu plan miasta z 1961 r., wykaz ulic z 1969 r., szkic koncepcyjny zagospodarowania cmentarza z 1961 r. oraz dokumenty dotyczące obchodów 700-lecia nadania praw miejskich w 1960 r.

- 65/403 Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Nowym Warpnie 1950–1972 (89 j.a., 0,55 m.b.)

Ciekawostką są materiały odnoszące się do obchodów 700-lecia miasta w 1962 r.

- 65/587 Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Brzózkach 1954–1972 (53 j.a., 0,50 m.b.)
- 65/590 Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Jasienicy 1954–1972 (63 j.a., 0,65 m.b.)
- 65/592 Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Tanowie 1954–1972 (55 j.a., 0,60 m.b.)
- 65/714 Prezydium Rady Narodowej Osiedla Trzebież 1954–1972 (82 j.a., 0,70 m.b.)

1.1.3. Lata 1973–1990

- 65/1085 Urząd Miasta i Gminy w Policach 1973–1990 (519 j.a., 7,35 m.b.)

To przede wszystkim okres budowy i rozbudowy Zakładów Chemicznych „Police” oraz rozwoju miasta. Zjawiska te znajdują odbicie w zachowanych aktach, podobnie jak inne aspekty życia: kultura, oświata, opieka społeczna czy też działające w gminie stowarzyszenia. Warty uwagi jest plan zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy do 2000 r. (pochodzący z poł. lat 80.), program przyspieszonego rozwoju miasta i gminy czy też plany dotyczące sieci handlowej i modernizacji dróg.

- 65/998 Urząd Miasta i Gminy w Nowym Warpnie 1973–1990 (312 j.a., 3,15 m.b.)

Podobnie jak w przypadku Polic, akta dobrze odzwierciedlają działalność i życie miasta i gminy w tym okresie.

- 65/763 Urząd Gminy w Tanowie 1973–1976 (48 j.a., 0,40 m.b.)
- 65/1086 Urząd Gminy w Trzebieży 1973–1976 (41 j.a., 0,35 m.b.)

1.2. Szczebel powiatowy

Informacje na temat Polic czy Nowego Warpna znaleźć można także w materiałach wytworzonych przez jednostki podziału administracyjnego wyższego rzędu. Wynikało to z podziału kompetencji pomiędzy poszczególnymi poziomami administracji oraz nadzoru sprawowanego przez rady narodowe szczebla wyższego nad szczeblem niższym. W aktach organów powiatowych i wojewódzkich często odnajdziemy też dokumenty stanowiące cenne uzupełnienie wobec braków znajdujących się w aktach gminnych.

Do marca 1950 r. na szczeblu powiatowym istniał dualizm administracji państwowej i samorządu terytorialnego. Jako organy administracji rządowej funkcjonowały starostwa powiatowe ze starostą na czele (do maja 1946 r. byli to pełnomocnicy rządu RP na obwód). Organem przedstawicielskim samorządu terytorialnego była powiatowa rada narodowa, a jej organem wykonawczym – wydział powiatowy. W 1950 r., podobnie jak i na innych szczeblach, wprowadzono terenowe organy jednolitej władzy państwowej, czyli w przypadku powiatów – prezydium powiatowej rady narodowej. W końcu 1973 r., wraz z przywróceniem jednoosobowego kierownictwa (w funkcji naczelnika), powołano urzędy powiatowe. Nie na długo jednak, gdyż powiaty zlikwidowano z końcem maja 1975 roku.

1.2.1. Lata 1945–1950

- 65/373 Starostwo Powiatowe Szczecińskie 1945–1950 (227 j.a., 2,0 m.b.)

Do ciekawszych materiałów należą te dotyczące tworzenia się struktur administracyjnych w powiecie, raporty sytuacyjne, opisujące różne dziedziny życia (gospodarkę, poziom zniszczeń wojennych, stan bezpieczeństwa, osadnictwo), wnioski o przydział gospodarstw rolnych, wykazy osadników, czy też informacje odnoszące się do odbudowy i ewidencji grobów wojennych.

- 65/374 Wydział Powiatowy i Powiatowa Rada Narodowa w Szczecinie 1946–1950 (66 j.a., 0,70 m.b.)

Przede wszystkim odnajdziemy tu materiały dotyczące kształtowania się organów przedstawicielskich na terenie powiatu (także rad narodowych niższego szczebla), protokoły posiedzeń, podejmowane uchwały oraz wykazy imienne burmistrzów, wójtów, sołtysów i radnych.

1.2.2. Lata 1950–1975

- 65/380 Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urząd Powiatowy w Szczecinie 1950–1975 (2944 j.a., 23,60 m.b.)

Warto tu wymienić materiały dot. powiatu jako całości (m.in. perspektywiczne plany rozwoju, charakterystyki i monografie, mapę z 1971 r.), ponadto opracowania poświęcone aktywizacji Nowego Warpna i odbudowy ratusza w tym mieście, plany zagospodarowania przestrzennego Polic i Nowego Warpna, opisy inwestycji towarzyszących budowie Zakładów Chemicznych „Police”, likwidacji cmentarzy, remontów zabudowy miejskiej itp.

1.3. Szczelbel wojewódzki

Police nieprzerwanie wchodziły w skład województwa szczecińskiego. Zespoły akt urzędów szczelbla wojewódzkiego są bardzo obszerne, można w nich odnaleźć także liczne materiały dotyczące poszczególnych powiatów, miast i gmin.

- 65/317 Urząd Wojewódzki Szczeciński 1945–1950

Pośród wielu innych akt warto wymienić te, dotyczące demontażu fabryki benzyny syntetycznej w Policach oraz aktywizacji rybołówstwa i portu w Nowym Warpnie.

- 65/356 Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Szczecinie 1950–1973

Znajdziemy tu min. materiały dot. remontów i odbudowy infrastruktury w Policach, inwestycji związanych z budową Zakładów Chemicznych (w tym rozbudowy linii kolejowej Szczecin-Police-Trzebież), polickich klubów sportowych i spółdzielni, aktywizacji i zagospodarowania Nowego Warpna, ośrodka żeglarskiego w Trzebieży, parafii rzymsko-katolickich w Policach, Nowym Warpnie i Trzebieży. Szczególną ciekawostką są opracowania dot. niezrealizowanej przeprawy drogowo-kolejowej przez Odrę w rejonie Polic.

- 65/985 Urząd Wojewódzki w Szczecinie 1973–1998

Zawiera m.in. plany zagospodarowania przestrzennego, programy rozwoju i inwestycje na terenie Polic i Nowego Warpna oraz akta dot. parafii w Nowym Warpnie, Policach i Trzebieży.

2. Administracja specjalna

Szczególnie warte wspomnienia są materiały Państwowego Urzędu Repatriacyjnego (PUR), obrazujące procesy migracyjne toczące się po

zakończeniu drugiej wojny światowej, zarówno osadnictwo polskie, jak i wysiedlanie Niemców. PUR miał oddziały wojewódzkie i powiatowe oraz punkty etapowe, działał do początków 1951 r., choć większość swych zadań wykonał w latach 1945–1948.

- 65/319 Państwowy Urząd Repatriacyjny Oddział Wojewódzki w Szczecinie 1945–1951 (4060 j.a., 23,0 m.b.)
- 65/339 Państwowy Urząd Repatriacyjny Powiatowy Oddział w Szczecinie 1945–1949 (29 j.a., 0,50 m.b.)

W obydwu zespołach najcenniejsze są zarządzenia i sprawozdania dot. osadnictwa, ewidencja transportów, wykazy imienne i zestawienia ilościowe osadników odpisy ksiąg meldunkowych, książki rejestracji repatriantów i przesiedleńców, zaświadczenia repatriacyjne, wnioski o przydział nieruchomości. *Gros* tych materiałów znajdziemy w oddziale wojewódzkim, gdyż akta powiatowego zachowały się szczątkowo. Jest to dokumentacja bardzo cenna dla osób poszukujących informacji o swoich rodzinach, przybyłych na Pomorze Zachodnie, w tym na ziemię policką, w pierwszych latach powojennych.

3. Partie polityczne

Najważniejszą, sprawującą niepodzielnie władzę w Polsce (wraz z partiami satelickimi) partią polityczną w latach 1948–1989 była Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR). Powstała poprzez wchłonięcie resztek Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS) przez Polską Partię Robotniczą (PPR, nazywano to wówczas „zjednoczeniem ruchu robotniczego”). PZPR w znacznym stopniu pełniła rolę zarządzającą administracji państwowej, dublując jej organy. Była to partia masowa (dochodząc do 3 mln członków w 1980 r.). Wszystkie osoby na ważnych stanowiskach w partii piastowały jednocześnie wysokie funkcje państwowe. Jednostkami organizacyjnymi PZPR były komitety: wojewódzkie, powiatowe (w okresie istnienia powiatów), gminne (miejskie, miejsko-gminne) oraz zakładowe (w dużych zakładach pracy). Najmniejszą jednostką były podstawowe organizacje partyjne (POP), działające w mniejszych zakładach, spółdzielniach, Państwowych Gospodarstwach Rolnych, urzędach czy szkołach. W Archiwum Państwowym w Szczecinie zachowały się akta kilkunastu takich jednostek z terenu współczesnych gmin Police i Nowe Warpno, zgrupowane obecnie w cztery zespoły.

- 65/871 Komitet Powiatowy PZPR w Szczecinie 1948–1975 (260 j.a., 5,25 m.b.):

- Komitet Miejski PZPR w Policach 1949–1975 (18 j.a.),
- POP Reprezentatywna PZPR w Spółdzielni Pracy Kaflarskiej w Policach 1959–1966 (2 j.a.),
- POP Reprezentatywna PZPR w Miejskim Przedsiębiorstwie Gospodarki Komunalnej w Policach 1960–1966 (2 j.a.),
- POP Reprezentatywna PZPR w Miejskim Zarządzie Budynków Mieszkalnych w Policach 1970–1972 (2 j.a.),
- POP Reprezentatywna PZPR przy Państwowym Ośrodku Wychowawczym w Policach 1951–1953 (1 j.a.),
- POP Reprezentatywna PZPR przy Komisariacie Milicji Obywatelskiej w Policach 1969–1971 (1 j.a.),
- POP PZPR przy Młodzieżowej Spółdzielni Pracy Krawieckiej im. J. Krasickiego w Policach 1953–1954 (1 j.a.),
- Komitet Miejski i POP PZPR w Nowym Warpnie 1949–1975 (5 j.a.),
- Komitety gminne i gromadzkie PZPR w Jasienicy (10 j.a.), Tanowie (10 j.a.) i Trzebieży (3 j.a.) z lat 1949–1976.

- 65/890 Komitet Miejsko-Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Nowym Warpnie 1975–1989 (37 j.a., 0,50 m.b.),
- 65/893 Komitet Miejsko-Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Policach 1976–1990 (57 j.a., 1,70 m.b.),
- 65/941 Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zakładach Chemicznych „Police” w Policach 1965–1987 (25 j.a., 0,50 m.b.).

Mamy tu do czynienia z dokumentacją typową, obejmująca przede wszystkim protokoły konferencji partyjnych, posiedzeń plenarnych, posiedzeń egzekutywy, komisji oraz różne sprawozdania i plany.

Zachowały się także akta partii, które utworzyły PZPR, czyli Polskiej Partii Robotniczej oraz Polskiej Partii Socjalistycznej:

- 65/839 Komitet Powiatowy Polskiej Partii Robotniczej w Szczecinie 1945–1948

Znajdują się tu m.in. akta Komitetu Miejskiego PPR w Policach (2 j.a.), Nowym Warpnie (1 j.a.) oraz protokoły kół z Polic, Nowego Warpna, Jasienicy i Tanowa (18 j.a.).

- 65/856 Powiatowy Komitet Polskiej Partii Socjalistycznej w Szczecinie 1945–1948

Jest to nielicznie zachowana dokumentacja wytworzona przez Miejski Komitet PPS w Policach (9 j.a.) oraz w Nowym Warpnie (1 j.a.).

4. Gospodarka

4.1. Przemysł

- 65/1097 Zakłady Chemiczne „Police” w Policach 1957–1996 (990 j.a., 24,90 m.b.)

W zasobie szczecińskiego archiwum znajdują się także materiały przekazane przez ten największy obecnie zakład pracy w regionie, którego budowa była sztandarową inwestycją na Pomorzu Zachodnim w latach 60. i 70. XX wieku, a który przyczynił się do znacznego rozwoju i rozbudowy miasta. Odnajdziemy tu m.in. obszerną dokumentację projektową i plany sytuacyjne, ponadto wszelkie akta związane z działalnością zakładu, czyli zarządzenia wewnętrzne, protokoły posiedzeń różnych organów, plany, sprawozdania itp.

4.2. Spółdzielnie pracy

Uzupełnieniem źródeł dotyczących gospodarki są akta (zachowane niekompletnie) wytworzone przez mniejsze zakłady produkcyjne sektora spółdzielczego, działające na terenie Polic i Nowego Warpna. Znajdziemy je w następujących zespołach:

- 65/822 Regionalny Związek Spółdzielni Inwalidów w Szczecinie:
  - Wielobranżowa Spółdzielnia Inwalidów w Policach 1957–1964 (5 j.a.)
- 65/425 Wojewódzki Związek Spółdzielni Pracy w Szczecinie
  - Miasteczko Dziecięce w Podgrodziu 1954–1963 (33 j.a.),
  - Spółdzielnia Pracy Elektro-Instalacyjna i Remontowa „Dźwignia” w Policach 1955–1969 (2 j.a.),
  - Spółdzielnia Pracy „Polichem” w Policach 1958–1962 (1 j.a.),
  - Spółdzielnia Pracy Materiałów Budowlanych „PrefaMat” w Policach 1954–1982 (21 j.a.),
  - Odzieżowa Spółdzielnia Pracy „Rozwój” w Policach 1954–1982 (24 j.a.),
  - Spółdzielnia Pracy Kafilarskiej Wytwórnia Kafli i Pieców w Policach 1954–1962 (8 j.a.),
  - Spółdzielcze Zakłady Wytwórcze Spółdzielnia Pracy w Nowym Warpnie 1957–1960 (2 j.a.).

Szczególnie interesująca jest dokumentacja dotycząca Miasteczka Dziecięcego w Podgrodziu koło Nowego Warpna. Placówka funkcjonowała w latach 1952–1962, wychowując dzieci na wzór radziecki, ucząc kolektywizmu, samorządności (wybierano miejscową radę narodową), oraz

ról w dorosłym życiu (dzieci pełniły służby milicjantów, listonoszy, konduktorów czy kucharzy). W ostatnich latach ukazała się monografia tego ośrodka (w 1962 r. został przejęty przez Zjednoczenie Hutnictwa Żelaza i Stali)³.

4.3. Banki

- 65/444 Bank Spółdzielczy w Nowym Warpnie 1947–1951 (10 j.a., 0,30 m.b.)

Jest to szcążkowo zachowany zespół akt, jako jedyny reprezentujący sektor bankowy (spółdzielczy) z terenu ziemi polickiej.

4.4. Spółdzielnie mieszkaniowe

- 65/504 Centralny Związek Spółdzielni Budownictwa Mieszkaniowego, Oddział w Szczecinie

W powyższym zespole znajduje się 7 teczek z lat 1965–1989 dotyczących spółdzielni mieszkaniowych powstałych i działających w Policach, w tym m.in. „Chemik”, „Odra” i „Nauczyciel”.

5. Instytucje oświatowe

- 65/560 Państwowy Ośrodek Wychowawczy w Policach 1948–1962 (3975 j.a., 9,40 m.b.)

Jest to najciekawszy i najobszerniejszy zespół akt dotyczący jednostek oświatowych z terenu ziemi polickiej. Państwowy Ośrodek Wychowawczy w Policach istniał w latach 1951–1962 i przeznaczony był początkowo wyłącznie dla uchodźców politycznych z Grecji (Greków i Macedończyków). Z czasem zaczął przyjmować także dzieci polskie⁴. Poza typowymi aktami organizacyjnymi, zachowała się m.in. dokumentacja techniczna części budynków, akta wychowanków i pracowników, dzienniki lekcyjne, arkusze ocen oraz nieliczne świadectwa szkolne (pośród tych ostatnich świadectwa z Bułgarii i Czechosłowacji, obrazujące drogę, jaką przebyli do Polic uchodźcy).

---

³ B. Sowińska-Adamczyk, *Miasteczko dziecięce. Monografia Podgrodzia 1952–1973*, Police 2015; Taż, *Miasteczko dziecięce. Monografia Podgrodzia 1952–1973. Suplement*, Police 2016. W 1953 r. ukazała się propagandowa broszurka *Miasteczko Dziecięce Podgrodzie*, wydana nakładem Związku Spółdzielni Przemysłowych i Rzemieślniczych w Warszawie.

⁴ Artykuł na temat ośrodka i szerzej społeczności grecko-macedońskiej w Policach ukazał się w poprzednim tomie „Szczecińskich Studiów Archiwalno-Historycznych” Zob. B. Sitarz, *Spoleczność grecka i macedońska w Policach po drugiej wojnie światowej*, „Szczecińskie Studia Archiwalno-Historyczne”, 2019, t. III, s. 93–154.

- 65/1124 Liceum Morskie w Szczecinie 1973–1985 (132 j.a., 1,40 m.b.)

Liceum Morskie w Szczecinie początkowo ulokowano na statku „Kapitan Konstanty Maciejewicz” (wcześniej „Kaszuby”), zacumowanym przy Wałach Chrobrego. W latach 1982–1985 działało w Policach przy ul. Traugutta 4 (obecnie w kompleksie mieści się Szkoła Podstawowa nr 1 oraz Urząd Miejski), kształciło przyszłych specjalistów morskich, a uczniowie odbywali praktyki na statkach Polskiej Żeglugi Morskiej.

- 65/1458 I Społeczna Szkoła Podstawowa i I Społeczne Gimnazjum w Policach 1991–2005 (40 j.a., 0,40 m.b.)

Szkoły te działały w Policach przy ul. Kresowej. Jest to przykład akt wytworzonych przez oświatę prywatną w okresie po ostatnich przemianach społeczno-politycznych. Są to zarazem jedne z najnowszych materiałów dotyczących Polic w zasobie szczecińskiego archiwum.

6. Zasób geodezyjno-kartograficzny

Ponieważ nie stanowi on typowych materiałów aktowych, zostanie omówiony na końcu.

- 65/1544 Powiatowy Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Policach 1945–1992 (260 j.a.)

Powiatowy Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Policach jest powiatową jednostką organizacyjną działającą w ramach Wydziału Geodezji, Kartografii i Katastru Starostwa Powiatowego w Policach. Wykonuje zadania związane z administrowaniem państwowym zasobem geodezyjno-kartograficznym. W zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie znajdują się mapy z lat 1946–1992 (oraz dwie przedwojenne), a więc sprzed powstania tej jednostki, a zgromadzone wcześniej przez Okręgowe Przedsiębiorstwo Geodezyjno-Kartograficzne Zakład Terenowy w Policach z siedzibą w Szczecinie oraz Wojewódzki Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej Filia w Szczecinie. Są to m.in. mapy zasadnicze, mapy sytuacyjne i ewidencji gruntów, szkice osnów geodezyjnych, plany rozgraniczenia nieruchomości oraz scalania i wymiany gruntów.

* * *

Zaprezentowany w niniejszym artykule wykaz nie wyczerpuje wszystkich materiałów archiwalnych dotyczących powojennych dziejów Polic, Nowego Warpna, Trzebieży czy Tanowa. Wiele ciekawych akt można odnaleźć także w innych zespołach i zbiorach archiwalnych, co wymaga sporo cierpliwości i dociekliwości przy przeglądaniu ewidencji, czy to

w wersji papierowej, czy też elektronicznej, dostępnej na portalu Szukaj w Archiwach. Wiele spośród tych materiałów nie było jeszcze nigdy wykorzystywanych ani publikowanych i wciąż czeka na badaczy.

BIBLIOGRAFIA

- Encyklopedia Polic*, pod red. T. Białeckiego, Police 2015.
- Kalendarium Polic i Zakładów Chemicznych „Police” 1945–2006*, pod red. T. Białeckiego, Szczecin 2006.
- Łopuch W., *Nowe Warpno i okolice. Neuwarnp und Umgebung*, wyd. 2, Szczecin 2010.
- Marszałek S., *Oni byli pierwsi. Wspomnienia polickich pionierów*, Cz. 1, Police 2011, Cz. 2, Police 2014, Cz. 3, Police 2017.
- Marszałek S., *70 lat polskich Polic. 70. Jubiläum der polnischen Stadt Police*, Police 2016.
- Matura J., *Powojenne dzieje Polic 1945–2004*, Police 2004.
- Matura J., *Tanowo wczoraj i dziś*, Police 2011.
- Matura J., *Wzdłuż rzeki Gunicy*, Police 2012.
- Sitarz B., *Spółeczność grecka i macedońska w Policach po drugiej wojnie światowej*, „Szczecińskie Studia Archiwalno-Historyczne”, 2019, t. III, s. 93–154.
- Sitarz B., *Trudne początki. Powiat szczeciński w latach 1945–1950*, Police 2012.
- Sowińska-Adamczyk B., *Miasteczko dziecięce. Monografia Podgrodzia 1952–1973*, Police 2015.
- Sowińska-Adamczyk B., *Miasteczko dziecięce. Monografia Podgrodzia 1952–1973. Suplement*, Police 2016.
- Techman R., *Enklawa policka w radzieckiej administracji wojskowej w latach 1945–1946*, „Przegląd Zachodniopomorski”, 2002, z 1, s. 43–77.
- Wosik A., *Police: historia nieznaną 1945–1990*, Police 2017.
- Z dziejów Polic*, pod red. M. Frankel, Szczecin-Police 2007.

Bartosz Sitarz

Materiały archiwalne dotyczące historii ziemi polickiej wytworzone po 1945 r. w zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie

Streszczenie

W artykule omówione zostały archiwalia zgromadzone w Archiwum Państwowym w Szczecinie dotyczące ziemi polickiej, czyli współczesnych gmin Police i Nowe Warpno, wytworzone po zakończeniu drugiej wojny światowej. Są to przede wszystkim materiały urzędów administracji państwowej i organów samorządowych szczebla gminnego, gromadzkiego, powiatowego oraz wojewódzkiego. Zaliczono tu także dokumentację partii politycznych, zakładów przemysłowych, spółdzielni, placówek oświatowych oraz zasób geodezyjno-kartograficzny. Choć na temat powojennej historii Polic i Nowego Warpna powstało już kilka publikacji, wciąż znaczna część materiałów archiwalnych nie była wykorzystywana.

Słowa kluczowe:

Police, Nowe Warpno, Jasienica, Trzebież, Zakłady Chemiczne „Police”, Pomorze Zachodnie po 1945 r., archiwalia, materiały archiwalne

Bartosz Sitarz

Archival materials regarding the Police Land (Polish: *ziemia policka*) developed after 1945 in the stock of the National Archive in Szczecin

Summary

The article discusses the archives collected in the National Archive in Szczecin in regard to the Police Land, i.e. the contemporary Police and Nowe Warpno Communes developed after the end of the World War II. They mostly include the materials of public administration offices and local government authorities at the level of commune, village, district and province. They also contain the documentation of political parties, industrial plants, cooperatives and educational establishments, as well as geodetic and cartographic resources. Although a few publications related to the post-war history of Police and Nowe Warpno have already been developed, a considerable part of the archival materials has not been used yet.

Keywords:

Police, Nowe Warpno, Jasienica, Trzebież, Zakłady Chemiczne "Police", Western Pomerania (Polish: *Pomorze Zachodnie*) after 1945, archives, archival materials.